

Tiedon ja näytön oiva aitta

JUSSI SIMPURA

Kari Raivio on usean vuoden ajan osallistunut aktiivisesti keskusteluun tutkimustiedon käytöstä päätöksenteossa. Hänen puheenvuoroissaan tulee esiin käytännöllisiä näkökohtia, jotka voisivat auttaa päätöksenteon valmistelua ja parantaa sen tietopohjaa. Talvella 2019 ilmestynyt teos *Näytön paikka* ei keskity pelkästään päätöksenteon tietokäytäntöihin, vaan sisältää moniaineksisen katsauksen tutkitun tiedon käyttöön ja syntyyn, tutkitun tiedon erehtymisiä ja väärinkäyttömahdollisuuksiin ja myös tiedevilppiin ja sen torjuntaan.

Kirja on kirjoitettu sujuvaan journalistiseen tyyliin ja sopii laajalle lukijakunnalle. Sitä voi lukea pieninä haarukkapaloina ja myös etenevänä seikkailukertomuksena, jossa valetiedon levittäjät pyrkivät aina askeleen edelle. Erityisen sopivia lukijoita olisivat kaikki keväällä 2019 valitut kansanedustajat ja heidän avustajansa. Ehkäpä jostakin löytyisi sponsori teoksen lahjoittamiseksi heille jokaiselle, vaikkapa sähköisenä tai äänikirjana, jos paperikirja ei enää käteen tartu?

Kirjan kymmenen luvun otsikot kertovat hyvin sisällöstä. Esimerkkejä ovat seuraavat alkupään luvut esiintymisjärjes-

tyksessä: johdantoluku ”Tutkimustiedon ihanuus ja kurjuus”, sitten ”Päätöksenteon sietämätön keveys” ja ”Tutkittu tieto yhteiskunnan päätöksenteossa”. Näiden tiedon käyttöä ja päätöksentekoa käsittelevien lujen jälkeen seuraa joukko lukuja erityisaiheista, joissa tutkitulla tiedolla on merkittäviä rooleja: esillä ovat näyttöön perustuva lääketiede, tutkimustieto oikeudenkäynneissä ja ilmastonmuutoksen ympärillä käytävä keskustelu tutkimuksesta. Kolme seuraavaa lukua ovat taas yleisluontoisempia. Niissä ovat esillä tieteen ja tiedotusvälineiden suhde, tutkimustiedon väärinkäyttö sekä tieteellinen vilppi ja sen torjunta. Viimeisessä luvussa Raivio pohtii tutkitun tiedon tulevaisuutta totuudenjälkeisessä ajassa: miten tehdään rajankäyntiä faktan ja fiktion välillä, taantuuiko tutkimus päätöksenteon rengiksi ja mitä tekoäly saattaa tuoda tullessaan tutkitun tiedon ja siihen perustuvan näytön välineeksi.

Kirjan laajin luku käsittelee tutkittua tietoa yhteiskunnan päätöksenteossa. Sen taustalla on Raivion jo vuonna 2014 laatima selvitys, jossa ehdotettiin tiedoneuvontajärjestelmän perustamista valtioneuvoston päätöksenteon tueksi. Vuoden 2019 lu-

Kari Raivio
Näytön paikka
Tutkimustiedon käyttö ja väärinkäyttö
Gaudeamus, 2019

vussa on nyt paljon valaisevia ja hyödyllisiä kaavioita tutkimustiedon tuotannosta ja käytöstä, pääesimerkkinä ”Valtionhallinnon tutkimuksen ja tiedonvälityksen tarpeita palveleva himmeli” (s. 98). Raivio toteaa kolme pääasiallista estettä tutkimustiedon hyödyntämiselle Suomessa: valtioneuvoston kanslian niukat resurssit ja riittämättömät osaamisprofiilit ja toimenkuvat tutkitun tiedon tehokkaaksi hyödyntämiseksi päätöksenteossa; ministeriöiden vaihtelevat ja osin puutteelliset valmiudet tutkitun tiedon tulkintaan ja hankintaan; sekä tiedeyhteisön organisaatioiden (erityisesti tiedeakatemioiden) vanhakantaiset ja sisäänpäin lämpiävät toimintatavat, jotka estävät aktiivisen osallisuuden näyttöön perustuvan päätöksenteon vahvistamiseen. Mutta: ”Tärkein este on kuitenkin poliittisen tahdon puute” (s. 101).

Pitkin matkaa Raivion tekstiä elävöittävä tapauskuvaukset maailmalta ja kirjoittajan

oman työuran varrelta. Kirjassa on myös 20 ”tiedonjyviksi” nimettyä tietolaatikkoa monenkirjavista asioista. Sijansa saavat esimerkiksi ajatuspajat, silmännäki-jätodistukset ja muuttuvan maapallon suuret haasteet. Eikä kirjassa unohdeta tekoälyä sen paremmin kuin valetiedon ja älyttömyyden tämänhetkistä esiinmarssiakaan. Tietolaatikoiden lisäksi lukijaa viihdyttää laajahko lähdeluettelo, johon Raivio on kerännyt suhteellisen helposti saatavilla olevia ja yleistajuisia lähteitä. Erikseen on vielä listattu suositeltavaa kotimaista kirjallisuutta.

Lyhyissä loppusanoissa Raivio korostaa koulutuksen ja lukutaidon merkitystä totuudenjälkeisessä ajassa. Tarvitaan kansakunnan hyvää yleissivistystä, jolla väestö voidaan rokottaa valheellista tietoa vastaan. Tässä työssä koko tiedeyhteisö on avainasemassa. Voisi ajatella, että Raivion kirjan aiheena onkin nimenomaan ”tutkitun tiedon lukutaito”, sen edistäminen ja sen vaatiminen päätöksenteossa mukana olevilta. Tämä vaativa lukutaito asettuu monen muun tärkeän lukutaidon rinnalle ja edellyttää niitä kaikkia: numerotaito, datanlukutaito, tilastojen lukutaito, medianlukutaito. Lisäksi on tärkeää ymmärtää tutkitun

tiedon syntyprosessi ja tutkimuksen sisäinen, itseään arvioiva ja korjaava toimintatapa. Raivion tarkoittaman laajan lukutaidon perusteet ovat koko kansan omaksuttavissa, mutta erityisen tärkeää on, että tarjolla on pidemmän oppimäärän sisältöjä ja suoritusvaatimuksia päätöksentekijöille ja tietosisältöjä tuottaville.

Rivien välistä voi Raivion kirjasta lukea myös kehotuksia tutkimuskentän toimijoille: heidän olisi ponnistettava tiedon jalostamiseksi ja levittämiseksi sellaisissa muodoissa ja sellaisilla kanavilla, jotka ovat muiden lukutaidon ystävien saatavilla. Tutkimusmaailman käytännöt eivät kuitenkaan nykyisellään juuri palkitse tutkijoita tämän tyyppisestä toiminnasta. Tiedon tuottajien ja tiedon käyttäjien olisi mahdollista ponnistella myös yhdessä erilaisten välittävien toimintoja ja työvälineiden kehittämiseksi, jotta mahdollisimman monella – myös eliitin ulkopuolella – olisi tilaisuus itse edistää tutkitun tiedon hyödyntäjinä ja valetiedon torjujina.

Kirjan ilmestymisen jälkeen Kari Raivio sai näkyvästi tilaa ajatuksilleen Helsingin Sanomien haastattelussa 24.3.2019. Siinäkin toistuu näkemys siitä, miten tiedeneuvonannon kaltaiset

toiminnot ja muut tietoa välittävät käytännöt olisivat ratkaisevaksi hyödyksi päätöksenteon tiedonkäytölle. Kysymys ei ole vain faktojen välittamisestä, vaan tutkitun tiedon olemuksen ja muutoksen ymmärtämisestä. Sama kaiku oli Kari Enqvistin 9.4.2019 esitettyssä radiokolumnissa: ”Tutkijoita tarvitaan näyttämään esimerkkiä, miten ajatellaan. Eikä vain poliitikoille vaan kaikille kansalaisille. Tärkeää kun ei ole luetella faktoja vaan miten faktoihin päädytään”.

Tiedeyhteisöstä kuuluu myös varoittavia ääniä tiedeneuvonnan kehittämisenestä. Jukka Korpelan (HS 30.3.2019) kommentti Kari Raivion haastatteluun valaisee tätä näkökulmaa: ”Terveen tieteen kannalta on parasta, että sille annetaan resursseja mutta sitä ei fokusoida, koordinoita tai hallinnoida. Tieteen pitää olla epäilevä, kriittistä ja ristiriitaista, koska vain niin löytyy huomisen totuus. Poliitikassa on tärkeää, että päätöksiä valmistelevat hyvän kriittisen tiedellisen koulutuksen yliopistoissa saaneet virkamiehet.”

Kari Raivion kirjassa on aitan täydeltä tietoa tiedon käytöstä ja näytöstä. Tiivistetysti: luepa tämä, niin luulet vähemmän ja osaat ihmetellä enemmän!